

САДРЖАЈ

ЧЛАНЦИ И РЕЦЕНЗИJE

Eric Hamp: In Slavic Phonology	7
T. B. Gabor: Community of Santa Clara	31
Talbot Z. Gabor: Community of Santa Clara	31
Heria Kuna: Community of Santa Clara	31
Alexander: Community of Santa Clara	31
James: Community of Santa Clara	31
James: Community of Santa Clara	31
A. K. Sidorov: Community of Santa Clara	31
Radomir: Community of Santa Clara	31
Stanislav: Community of Santa Clara	31
Vera: Community of Santa Clara	31
Silvana: Community of Santa Clara	31

XXIX/2

СИГНИ ПРИЈЕЛИ

A. Mladenović: Из лексике у језику Проте Матеје Немањинића	31
Jasna: Из лексике у језику Проте Матеје Немањинића	31
Bojan: Из лексике у језику Проте Матеје Немањинића	31

КРИТИКЕ И ПРИРАДИ

Hans Kristian Mikkelsen: Danish, Bosnian, Information Science and the World	187
István Nyomárfay: Magyar, Magyarok, Ungarische Elemente im Serbokroatischen	187
Ratko: Magyarok, Magyarok, Ungarische Elemente im Serbokroatischen	187
Pr. drag: Magyarok, Magyarok, Ungarische Elemente im Serbokroatischen	187
Dr. drag: Magyarok, Magyarok, Ungarische Elemente im Serbokroatischen	187
Dr. drag: Magyarok, Magyarok, Ungarische Elemente im Serbokroatischen	187
Dr. drag: Magyarok, Magyarok, Ungarische Elemente im Serbokroatischen	187
Dr. drag: Magyarok, Magyarok, Ungarische Elemente im Serbokroatischen	187
Dr. drag: Magyarok, Magyarok, Ungarische Elemente im Serbokroatischen	187
Dr. drag: Magyarok, Magyarok, Ungarische Elemente im Serbokroatischen	187

НОВИ САД

1986

СРПСКОХРВАТСКО *йаламудити* „БРЉАТИ; ОБМАЊИВАТИ”

Није редак случај да у речницима узалуд тражимо неку реч добро нам познату из говорног језика. Понекад су то само врло експресивне, ономато-пејске речи које нису ушле у књижевни језик, некад жаргонске или локалне

које се још нису пробиле у „више кругове” или освојиле шире просторе, а најчешће оне којима због опсцене конотације „није место” у речницима.¹ Сложени глагол *йаламудийи* доспео је у ову последњу групу захваљујући свом другом делу, мада му по значењу место није ту.

Једини речник српскохрватског језика који бележи ову реч је *Речник жаргона*² у коме стоји: *йаламудийи* „затезати ситуацију; брбљати, празнословити, трабуњати, трућати; лагати; *йаламудија* „гњаватор, досадна причалица, закерало”; *йаламуџија*, в. *йаламудија*.

У дијалекатској грађи нашли смо само једну потврду, реализовану глаголом и именицом, из села Чумића у Шумадији:³ *йаламудийи*, -им „пуно причати, притом измишљати и завитлавати се” — Прича како је синоћ било на-се-дељки, море-то-он нешто паламуди; *йаламуђевина*, -е „причање оног који паламуди” — Море-остаћ те његове паламуђевине, ко-њег слуша.

У грађи за Речник САНУ налазимо свега неколико потврда, са кратким објашњењима и у врло штуром контексту: *йаламудийи*, -им, трајно. „Ала паламуди!” — Много прича. (Збирка речи из Зоруновца, срез Заглавски, код Књажевца); *йаламуднача*, -е, ж. „жена која много прича, говори, лаже” (Из исте збирке); *йаламудина* и *йаламудница* из Книнске крајине које је записивач објаснио само као аугментатив односно деминутив од *йаламуда* за које није дао посебну потврду, вероватно такође можемо сматрати сведочанством о постојању речи *йаламуда* и на том терену.⁴

Анкетирањем више говорника пореклом из разних крајева дошли смо до нових потврда. Овде дајемо избор неколико репрезентативних примера (критеријум при избору била је разноврсност значења и географска разноликост): *йаламудийи*, „без везе говорити о нечему” (Сребреница); „брбљати, лупетати, трућати” (говорнику из Београда реч је позната из војске); „причати којешта; обмањивати” (Херцеговина и Сарајево); „брбљати; лагати, обмањивати” (Косово); „мутити ситуацију” (Нови Сад и Београд); „причати празне приче; обмањивати, заваравати” (Крагујевац). Битно је да један говорник везан за Херцеговину и Сарајево и други из Црне Горе познају и облик *йаламуџији* који у сваком погледу изједначавају са *йаламудийи*. *йаламуда*, м. и ж. „онај ко прича празне приче, обмањује” — „Ма пусти, велика је он паламуда!” (Крагујевац); *йаламуђевина*, ж. „замешатељство; нејасна, замршена ситуација” (Кладањ).

Малобројни говорници којима реч није била позната имали су представу да она значи „нешто безобразно”.

¹ Имамо у виду треће издање Вуковог Рјечника, Речник Матице српске и Матице хрватске, Речник САНУ, а делимично и Бакотићев и Броз-Ивековићев.

² Драгослав Андрић, *Двосмислени речник српског жаргона и жаргону сродних речи и израза*, Београд 1976. Више о овом речнику види у приказу Милосава Тешпића у часопису Јужнословенски филолог XXXIII, Београд 1977, 315–319.

³ Јасмина Грковић, *Прилози познавању дијалекатске лексике Шумадије. (Из лексике Чумића код Крагујевца)*, Прилози проучавању језика 18, Нови Сад 1982, 125–153.

⁴ Девербативни помен *agentis йаламуда* < *йаламудийи* не треба бркати са именицама *йаламуда* = *йаламида*¹ „врста корова, *Serratula arvensis*” или *йаламида*² „морска риба из породице скуша, *Pelamys sarda*”, обе грчког порекла (уп. Скок ЕР II, 591).

Случајни сусрет⁵ са кајкавском лексемом *баламѹиѹиѹи* „обмањивати, за-
слепавати” и њој сродним *забаламѹиѹиѹи* „брбљајући прикрити истину,
обманути” (Озаљ), *баламѹиѹиѹи*, -ѹем, „брбљати” (Махићно), *баламѹиѹа* „цирку-
сарија, којештарија” (Прибић) показао нам је да објашњење сх. глагола *ѹала-*
мѹиѹиѹи треба тражити у прасловенском и општесловенском *balamŭiti, *bal-*
motŭ које налазимо у чеш. *balamutiti* „доводити у заблуду, обмањивати”,
чеш. дијал. *balamutit* „лагати”, слч. *balamutit* „збуњивати; сејати смутњу,
лажне гласине”, пољ. дијал. *balamacić* „мутити, доводити у заблуду”, рус.
дијал. *баламутитъ* „мутити; мутити чисту воду; стварати неслогу, раздор”,
укр. *баламутити* „мутити, узмутити; узнемиравати, нарушавати мир”, блрус.
баламуциць „узнемиравати, узрујавати”. У именици *ѹаламуда* можемо да пре-
познамо рефлекс прасл. *balamŭta / *balamotŭ што је дало чеш. дијал. *balamut’a*
„онај ко вара људе”, чеш. дијал. *balamuta* „непријатност”, слч. *balamuta*
„пометња, расуло”, рус. *баламутъ* „узнемирен, човек који уноси немир, по-
метњу; сплеткарош” (ЭССЯ I, 146; SP I, 185—186)⁶.

Упркос неким проблемима из домена фонетике (порекло иницијалног
ѹ- уместо *б-*, у другом делу *-д-* уместо *-ѹ-*) подударане српскохрватских лек-
сема *ѹаламѹиѹиѹи* и *ѹаламуда* са осталим словенским на пољу семантике и мор-
фологије (уп. нпр. идентичну творбу именица *balamŭta и *ѹаламуда*) као и
дужина речи, навели су нас да искључимо могућност случајне подударности.

До промене звучног лабијала *б-* у безвучно *ѹ-* у иницијалном положају и у
отвореном слугу није могло да дође из разлога српскохрватске фонетике већ,
највероватније, контаминацијом са неком другом речи сличног значења. Рекло
би се да је контаминацију прво доживела именица, као фреквентнија реч, а
онда је пренела и на глагол. Улогу контаминатора одиграла је, по свој при-
лици, реч *ѹалавра*, ж. „чељаде које много говори и ријечи по селу разноси”
(Вук, Срем) која је балкански турцизам пореклом од сефардско-шпанског
ѹалабра (Скок ЕР II, 605; Andriotis 259)⁷. Турско *ѹалавра* „брбљање, говор-
кање, оговарање” распрострањено је широм Балканског полуострва: мак.
ѹалавра „лаж, шала” гр. *παλάβρα* „хвалисање, разметање”, буг. *ѹалавра* „лаж,
лажне приче; шала”, ром. *palăvra* „хвалисање, разметање”, рум. *palăvra*
„лаж, будалаштина”, молдав. *ѹалаврѹ* „брбљање, говоркање; оговарање”.

Осим облика и значења које је Вук забележио, у српскохрватском језику
постоје и ова: *ѹдалвра* „лаж, лакрдија, хвалисање (Елезовић, Космет) *ѹала-*
врација, м. и ж. „лармација, лажов, причалица” (Елезовић, Космет), *ѹала-*
вѹрка, ж. „алапачка” и *ѹаламѹрка*, ж. „исто” (Митровић, Лесковац)⁸, где је
до необичног значења ове последње речи дошло идентификацијом са прет-
ходном на основу њихова заједничког првог дела *ѹала-*.⁹

⁵ Рукопис чланка Вјеслава Бориша за Хрватски дијалектолошки зборник VIII где,
између осталог, даје прасловенску етимологију кајкавског *баламѹиѹиѹи* (у оквиру ширег
материјала из чланака С. Тежака: *Докле је кај ѹродро на чакавско ѹодрѹије и Озаљски ѹовор*,
ХДЗ V, Загреб 1981, 169—200 и 203—428).

⁶ ЭССЯ — *Этимологический словарь славянских языков*, Выпуск I (А — *besědŭlivŭ),
Москва 1974, под редакцией О. Н. Трубачева. SP — *Słownik prasłowiański*, Том I (А—В)
Kraków 1974, pod redakcją Franciszka Sławskiego.

⁷ Andriotis — *Ἀνδριώτιν, Ἐτυμολογικὸ λεξικὸ τῆς κοινῆς νεοελληνικῆς, Θεσσαλονίκη* 1967².

⁸ Брана Митровић, *Речник лесковачког ѹовора*, Лесковац 1984.

⁹ Именица *ѹаламар* иначе значи „јак, дебело бродско уже; велики, дугачки клин;
велики комад нечега”.

И промена безвучног *-ī-* у звучно *-d-* највероватније је ванјезичке природе. Услов да народна етимологија по узору на сличне „опсцене” творбе доведе глагол *йаламўйиши* односно именицу **palamuta* у везу са *мудо* „testis” вероватно је била негативна конотација ових речи „брбљање, оговарање, лаж”.¹⁰

Горња етимологија могла би да изгледа неуверљиво и можда би се понајбоље побијала аргументом да у осталим јужнословенским језицима не постоје рефлексии прасловенског глагола **balamūtiti* нити именице **balamota* (московски и краковски речник¹¹ их не наводе, а ни ми нисмо успели да их нађемо) па да стога није реално очекивати ни њихове искривљене рефлексии у српскохрватском.

Међутим, подаци из Црне Горе до којих смо дошли, на жалост, само усменим путем, бацају ново светло на овај проблем и коначно нас уверавају да су рефлексии прасл. **balamūtiti* и **balamota* некада постојали и на српскохрватском терену: *баламуша*, м. „блебетало” (Грахово, Црна Гора); „ништа човек” (Загарац, Црна Гора), *баламўшина*, м. „безвезњак који свашта прича, глупан, глупак” (Бјелопавлићи, Црна Гора), *збаламўиши* „отаљати посао” (Загарац, Црна Гора).

Овим говорницима је глагол *йаламўдиши* био познат из београдског жаргона коме данас припадају, али га нису доводили у везу са облицима на *бала-* који су им познати из завичајног идиома.¹²

Приметно је да је у Црној Гори, за разлику од кајкавске ситуације, дијапазон значења у поређењу са прасловенским доста сужен и да се своди на „блебетало”, док је изгубљено оно „обмана, лаж”. Семантички развој „блебетало” → „ништа човек” у случају првог примера из Загараца чини нам се да не представља проблем. Укупна негативна и депрецијативна конотација објашњавају и развој „блебетати” → „причати а не радити” → „радити уз причу” → „отаљати посао” у случају *збаламўиши*.

Примери из тзв. резервата архаичних словенских лексема, са кајкавског подручја и из Црне Горе који на удаљеним крајевима омеђавају српскохрватски језички простор, несумњиво сведоче о постојању рефлекса прасл. **balamūtiti* и **balamota* и на нашем терену, док облици *йаламўдиши*, *йаламуда* и сл. говоре о њиховој широкој заступљености на простору између та два пола.

Београд

Јасна Влајић-Појковић

¹⁰ Исту промену видимо у чеш. дијал. *balamuda* „заводник, онај ко обмањује, доводи у заблуду” (Опава, према SP I, 186). У случају сх. *йаламўдиши*, *йаламуда* можда не би требало сасвим искључити ни могућност да је на промену *-ī-* у *-d-*, с обзиром на значење „обмањивати” и сл., у извесној мери могла да утиче и изрека *Продаваши муда за бубреге* која је синоним обмане и преваре.

¹¹ Види напомену 6.

¹² Наш избор информаната био је случајан, своди се на свега три говорника и то одвојена од матичног говора, а ми нисмо били у могућности да спроведемо анкету на том терену која би сигурно дала богатије резултате, мада вероватно не и другачије закључке.